

Οι «βέλτιστες πρακτικές», η ευελισφάλεια και η απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων στην ΕΕ

γράφει ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΟΥΦΤΑΣ*

Φέτος συμπληρώνονται 20 χρόνια από την υπογραφή της συνθήκης του Άμστερνταμ, η οποία καθιέρωσε την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Απασχόλησης (στο εξής ΕΣΑ). Ταυτόχρονα, συμπληρώνονται δέκα χρόνια από την απόφαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης να προωθήσει τις πολιτικές της «ευελισφάλειας», με στόχο να «θεραπεύσει» αρνητικές επιδράσεις που είχε η πρόωθηση των πολιτικών αύξησης της «ευελιξίας» στην ποιότητα της ζωής και την ασφάλεια των εργαζομένων. Τα δύο αυτά κανονιστικά κείμενα καθιέρωσαν τον όρο των «καλών/βέλτιστων πρακτικών» στο λεξιλόγιο των πολιτικών απασχόλησης των χωρών της ΕΕ. Παρά την ευρεία χρήση του στα κείμενα πολιτικής, ο όρος δεν έχει αποκτήσει έναν αυστηρό και κοινά αποδεκτό ορισμό, προκειμένου να ικανοποιούνται διαφορετικές μεθοδολογίες, αντιπαραθετικές θεωρητικές ερμηνείες και υπόρπτες πολιτικές στοχεύσεις.

Εν γένει ως «καλές/βέλτιστες πρακτικές» θεωρούνται πολιτικές οι οποίες εφαρμόζονται σε κάποια χώρα και φαίνεται να είναι αποτελεσματικές ως προς τους στόχους τους οποίους επιδιώκουν να επιτύχουν. Συνεπώς, κρίνεται σκόπιμο να εφαρμοστούν και σε άλλες

χώρες αφού προσαρμοστούν για το θεσμικό περιβάλλον της κάθε χώρας. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση οι στόχοι και τα κριτήρια επιτυχίας των εφαρμοζόμενων πολιτικών καθορίζονται από το πλαίσιο της ΕΣΑ, ένα πλαίσιο αρκετά αντιφατικό. Το πλαίσιο αυτό στηρίζεται σε τέσσερις πυλώνες οι οποίοι προσανατολίζουν τις εθνικές πολιτικές απασχόλησης. Η κεντρική τους κατεύθυνση είναι η περαιτέρω απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων και η μεταφορά της ευθύνης για την ανεργία στο άτομο, με τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται η ασφάλεια και η κοινωνική προστασία των εργαζομένων. Μάλιστα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ως υπεύθυνος φορέας για τη διάχυση των «βέλτιστων πρακτικών», φροντίζει να επαναλαμβάνει συχνά ότι οι οικονομικοί στόχοι, δηλαδή η ανταγωνιστικότητα και η απορρύθμιση της εργασίας, και οι κοινωνικοί στόχοι, δηλαδή η αποτελεσματική προστασία της, δεν είναι αντιπαραθετικές. Αν αποτελέσουν κομμάτια μιας ενιαίας στρατηγικής, αντί να υιοθετούνται αποσπασματικά για να ικανοποιηθούν τότε την πλευρά των εργαζομένων και τότε των εργοδοτών, μπορούν να δομήσουν σύγχρονα και αποτελεσματικά μοντέλα κοινωνικής προστασίας.

Όμως, εμπειρικά οι οικονομικοί στόχοι φαίνεται να επικρατούν συντριπτικά επί των κοινωνικών και η ΕΕ φαίνεται να

έχει ταχθεί ξεκάθαρα υπέρ των εργοδοτικών συμφερόντων. Δηλαδή ενώ στο επίπεδο των διακηρύξεων προτάσσεται η σημασία του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου και της Ευρώπης των «καθεστώτων ευημερίας», στην πράξη οι πολιτικές υποβάθμισης των όρων εργασίας εντάσσονται σε ένα πολύ πιο δεσμευτικό πλαίσιο δημοσιονομικής πειθαρχίας και περιστολής της κοινωνικής προστασίας. Εντούτοις, ακόμα αν πριν την παρούσα κρίση υπήρχε περιθώριο η πρωταρχικότητα των «οικονομικών στόχων» να αποδοθεί στην προσωρινή ιδεολογική ηγεμονία των νεοφιλελεύθερων ιδεών, η νέα οικονομική διακυβέρνηση και η ουσιαστική συνταγματοποίηση των δομικών μεταρρυθμίσεων της εργασίας, που αυτή συνεπάγεται, καθιστούν ξεκάθαρο ότι οι πολιτικές αυτές δεν αποτελούν απόκλιση από το χαρακτήρα της Ένωσης, αλλά αντίθετα βρίσκονται βαθιά ριζωμένα στον πυρήνα του. Έτσι, ενώ οι «βέλτιστες πρακτικές» διαχέονται διαρκώς από χώρα σε χώρα, οι εργατικές τάξεις των χωρών της ΕΕ παρακολουθούν μερά με τη μέρα τα δικαιώματά τους να εξανεμίζονται και τους όρους δουλειάς και διαβίωσής τους να χειροτερεύουν σε συνολικό επίπεδο.

Σε αυτό το σημείο είναι χρήσιμο να γίνει μια σύντομη αναφορά στα αποτελέσματα της διάχυσης των «βέλτιστων πρακτικών» σε ορισμένες χώρες της ΕΕ

ξεκινώντας από τη Δανία, από μια χώρα που εδώ και μια εικοσαετία προβάλλεται ως πρότυπο των «βέλτιστων πρακτικών». Η χώρα-πρότυπο της «ευελισθάλειας» κάνει, σύμφωνα με Δανούς ερευνητές, στο πλαίσιο της εναρμόνισης με την ΕΣΑ, τα στοιχεία που εξασφάλιζαν ότι η χαλαρή νομοθεσία προστασίας της εργασίας δεν θα έπληττε την εισοδηματική ασφάλεια των εργαζομένων. Οι μεταρρυθμίσεις που συντελέστηκαν περιλαμβάνουν την αναβάθμιση των τιμηρπτικών χαρακτηριστικών των πολιτικών «ενεργοποίησης». Συνεπώς, εφαρμόζοντας τις «βέλτιστες πρακτικές» από άλλες χώρες, όπως το ΗΒ και η Ολλανδία, η πολιτική απασχόλησής της αρχίζει να παρουσιάζει έντονα τα χαρακτηριστικά ενός «σκληρού» καθεστώτος workfare.

Αντίστοιχα, στη Γερμανία οι εργασιακές μεταρρυθμίσεις έχουν οδηγήσει στη διαρκή διεύρυνση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης, ιδιαίτερα στη χαμηλόμισθη απασχόληση. Πρόκειται για νέες συμβολαιακές σχέσεις εργασίας πέραν της προσωρινής και της μερικής απασχόλησης όπως τα mini jobs (με μισθούς μέχρι 450 ευρώ), η on-call εργασία (εργασία μετά από τηλεφωνική ειδοποίηση), κύριο χαρακτηριστικό της οποίας είναι ότι ο εργαζόμενος δεν έχει σταθερή εργάσιμη μέρα, δεν γνωρίζει τις μηνιαίες απολαβές (συνήθως μεταξύ

100-300 ευρώ) ούτε δικαιούται κοινωνική ασφάλιση. Ταυτόχρονα, επεκτείνονται και οι σχέσεις συγκαλυμμένης εξαρτημένης εργασίας (βλ. «μπλοκάκια») που μεταφέρουν τα ασφαλιστικά και φορολογικά βάρη από τους εργοδότες στους εργαζόμενους. Οι αλλαγές αυτές θεωρήθηκαν επιτυχημένες, εφόσον μειώθηκε η επίσημη ανεργία, σύμφωνα με τον ορισμό της οποίας όποιος εργαστεί έστω και μία ώρα την εβδομάδα δεν θεωρείται άνεργος. Παράλληλα όμως, αύξησαν τον κίνδυνο φτώχειας των εργαζομένων συνολικά από 6,8% το 2009 σε 9,6% το 2015. Ο δε κίνδυνος φτώχειας για τους ευέλικτα εργαζόμενους είναι σχεδόν διπλάσιος και ακολουθεί μια σταθερά ανοδική πορεία.

Αφού, λοιπόν, αυτές οι «καλές πρακτικές» που υιοθετήθηκαν σε διάφορες χώρες οδήγησαν στις παραπάνω αρνητικές συνέπειες, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έκρινε (ορθώς) ότι δημιουργούσαν εργαζομένους δύο ταχυτήτων. Οι νέες «βέλτιστες πρακτικές» που προκρίθηκαν ήταν η μείωση των «προνομίων» των εργαζόμενων πλήρους και σταθερής απασχόλησης, δηλαδή η απελευθέρωση των απολύσεων. Αυτή είναι και η κατεύθυνση των πρόσφατων μεταρρυθμίσεων στην αγορά εργασίας της Γαλλίας. Δημιουργήθηκε ένα πλαίσιο που διευκολύνει τις συλλογικές απολύσεις και αλλάζει τους τρόπους διευθέτησης του χρόνου εργασίας. Επιπρόσθετα, οι επιχειρησιακές συμβάσεις πλέον υπερσχύουν των κλαδικών, ενώ θεσπίζονται διαφορετικοί υπο-κατώτατοι μισθοί για διαφορετικές «ευάλωτες ομάδες» του πληθυσμού. Δηλαδή, μέσα από έναν κύκλο «βέλτιστων πρακτικών» και πίσω από ένα κοινωνικά ευαίσθητο προσώπείο υιοθετήθηκαν τελικά οι πολιτικές απορρύθμισης της εργασίας που προωθούνται από την δεκαετία του 1980.

Τα παραδείγματα και οι επισημάνσεις που προηγήθηκαν μπορούν να οδηγήσουν σε ορισμένα χρήσιμα συμπεράσματα. Πρώτον, οι θεσμικές παλινδρομήσεις των «βέλτιστων πρακτικών» συντείνουν σε μία και μόνο κατεύθυνση: τη συνολική υποβάθμιση των εργασιακών δικαι-

ωμάτων στις χώρες της ΕΕ. Δεύτερον, η χρήση του όρου «βέλτιστες πρακτικές» αποπολιτικοποιεί τη συζήτηση για τις μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας ανάγοντάς τες σε τεχνικά ζητήματα. Τρίτον, η επίκληση θετικά φορτισμένων όρων καθώς και των κεκτημένων του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου δεν αλλάζουν αυτή την πραγματικότητα, αντιθέτως έχουν καθαρά και μόνο νομιμοποιητικό χαρακτήρα. Τέταρτον, η «νεοφιλελεύθερη λογική» αποτελεί θεμέλιο λίθο της ΕΕ. Σε αυτό συντείνουν τόσο η κεντρικότητα της απορρύθμισης της εργασίας ως στόχου της Ένωσης πριν ακόμα από τη συνθήκη του Μάαστριχτ, όσο και η συνταγματοποίηση των δομικών μεταρρυθμίσεων της αγοράς εργασίας στο πλαίσιο της νέας οικονομικής πολιτικής της ΕΕ. Δεν πρόκειται για μια ένωση κρατών και λαών για αρμονικότερη συνύπαρξη, αλληλεγγύη και ευημερία, αλλά για μια καπιταλιστική υπερεθνική ολοκλήρωση με σκοπό την αναβάθμιση της θέσης των ευρωπαϊκών καπιταλισμών στο διεθνές πλέγμα του κεφαλαίου. Συνεπώς, η οπτική που εστιάζει στη σημασία και τις αρετές του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου, θεωρώντας την ΕΕ και τις πολιτικές της απλά ως πεδίο διαπάλης για την ιδεολογική ηγεμονία, είναι αποπροσανατολιστική και επιβλαβής.

Η «διαπραγμάτευση», επομένως, της κυβέρνησης ΖΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ με τους «θεσμούς» (ΕΕ, ΔΝΤ, ΕΚΤ, ΕΣΜ) για τα εργασιακά καθορίζεται από το παραπάνω πλαίσιο. Δεν έχει σημασία αν το κείμενο της επιτροπής ειδικών για τις «βέλτιστες πρακτικές» είναι πιο ήπιο από τις προτάσεις του ΔΝΤ. Αυτό που έχει σημασία είναι η αποφασιστικότητα των αστικών τάξεων της ΕΕ να κάνουν ακόμα μια τομή στην κατεύθυνση της πλήρους απορρύθμισης της εργασίας και το βάθεμα της εκμετάλλευσης. Η τάση υποβάθμισης της εργασίας μπορεί να αντιστραφεί μόνο με την αμφισβήτηση της αστικής κυριαρχίας και τον αποφασιστικό αγώνα των ίδιων των εργαζομένων για τη διάλυση αυτής της καπιταλιστικής ολοκλήρωσης και την οικοδόμηση μιας ένωσης αλληλεγγύης και συνεργασίας των λαών. **Τ**